

SANJA LOZANČIĆ
Grad Zagreb
Sanja.Lozacnic@zagreb.hr

LADA LOZANČIĆ
Hrvatski sabor
lada.lozacnic@gmail.com

Izvorni znanstveni rad
UDK:392.12+392.51(210.7Lastovo)"18"
929.53(210.7Lastovo)"1870/1876"
DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/m3v76t5zqy>
Primljeno: 4. 7. 2022.
Prihvaćeno: 26. 4. 2023.

KRSNI I VJENČANI KUMOVI NA LASTOVU (1870.-1876.)

SANJA LOZANČIĆ I LADA LOZANČIĆ

Sažetak: Na temelju podataka iz matičnih knjiga rođenih i vjenčanih župe Lastovo u razdoblju od 1870. do 1873. odnosno 1876. godine analiziraju se običaji prilikom izbora krsnih i vjenčanih kumova te uloga kumstva u tadašnjoj društvenoj zajednici. Istraženi su intervali između rođenja i krštenja, višekratna kumstva i načini odabira kumova.

Ključne riječi: Lastovo, 19. stoljeće, matične knjige, krsni kumovi, vjenčani kumovi
Keywords: Lastovo, 19th century, parish registers, godparents, marriage witnesses

Uvodne napomene

Ovaj je rad nastao u okviru istraživačkog projekta "Društvena kretanja i mreže na temelju analize matičnih i kancelarijskih knjiga" na doktorskom studiju "Povijest stanovništva" Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišta u Dubrovniku, kojemu je cilj bilo utvrđivanje načina djelovanja "duhovnog srodstva" koje se stvara kumstvom i njegova uloga u društvu. Među zajednicama koje su obuhvaćene istraživanjem bilo je i relativno izolirano ruralno društvo Lastova, otoka udaljenog od obale i ostalih naseljenih područja. Za razliku od analiza objavljenih u članku Marka Rašice i Ljiljane Marks,¹ koje su utemeljene na terenskom istraživanju i podacima prikupljenima metodom usmene predaje, naše su analize provedene na matičnim knjigama rođenih u razdoblju od 1870. do 1873. i matičnim knjigama vjenčanih župe Lastovo za razdoblje od 1870. do 1876. godine.

U razdoblju na koje se odnosi ovo istraživanje, a na temelju reforme upravnog ustroja iz 1863. godine, općina Lastovo pripadala je korčulanskom kotaru.² Otok Lastovo, čija površina iznosi 53 km², imao je u to vrijeme jedno naselje, koje je brojilo 1.042 stanovnika u 265 kuća.³

¹ Marko Rašica i Ljiljana Marks, "Kumstva na otoku Lastovu u 19. i 20. stoljeću", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 56/2 (2018.), 537-538.

² Stanko Piplović, "Prilike na otoku Lastovu u XIX. stoljeću", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 49 (2007.), 452.

³ S. Piplović, "Prilike na otoku Lastovu u XIX. stoljeću", 452.

Stanovništvo se najviše bavilo poljodjelstvom, vinogradarstvom, stočarstvom, koraljarstvom i ribolovom. Početkom 19. stoljeća razvija se pomorstvo, a time i otočka luka Sv. Petar (danas Ubli). Uspon u 19. stoljeću doživjelo je i ribarstvo, a viškovi usoljene ribe prodavali su se trgovcima iz Italije.⁴

Matične knjige krštenih i vjenčanih na Lastovu koje su predmet ovog istraživanja vođene su na talijanskom jeziku.⁵ Matična knjiga rođenih/krštenih župe Lastovo sadržavala je sljedeće rubrike: rubriku pod nazivom *Numero* u koju se upisivao redni broj rođenja/krštenja djeteta. Podaci o datumu, satu i godini rođenja/krštenja upisivali su se u rubriku *Data della nascita e della presentazione al Battesimo del Neonato*. U sljedeću rubriku *Indicazione del Neonato* upisivali su se podaci o krštenom djetetu, njegovu spolu i statusu. Zatim su se u rubriku *Indicazioni dei Genitori* upisivali podaci o imenu i prezimenu roditelja, njihovu prebivalištu, vjeroispovijesti, datumu njihova vjenčanja i župi u kojoj su se vjenčali. Podaci o kumovima i svjedocima krštenja upisivali su se u rubriku pod nazivom *Nome, Cognome, Domicilato e Condizione dei Padrini, Testimoni*. U posljednju rubriku (*Annotazioni*) upisivale su se "napomene", odnosno dodatne okolnosti koje su nastupile nakon rođenja/krštenja djeteta.⁶

Matična knjiga vjenčanih *Registro Matrimonale* ili *Upis ženidbe župe Lastovo* vođena je na talijanskom i hrvatskom jeziku. Jednako kao i matične knjige rođenih/krštenih, matične knjige vjenčanih vođene su prema tabelarnom obrascu. Prva je rubrika obrasca bila *Data della celebrazione del matrimonio e nome del parroco che vi ha assistito / Dan vjenčanja i ime župnika koji je obavio vjenčanje*. U rubriku *Degli Sposi / O mladoženjama* i *Delle Spose / O mladenkama* upisivali su se ime, prezime, zanimanje, vjeroispovijest, status i dob svakog od mladenaca. Sljedeće dvije rubrike sadržavale su imena, prezimena, zanimanje, datum rođenja i prebivalište roditelja mladoženje i mladenke. Podaci o kumovima unosili su se u rubriku *Dei Testimoni / O svjedocima*, a posljednja je rubrika omogućavala unošenje "napomena".

Krsni kumovi

Prema matičnim knjigama rođenih/krštenih u razdoblju od 1870. do 1873. na Lastovu je kršteno 123 djece (74 djevojčice ili 60% i 49 dječaka ili 39%) (tablica 1, grafikon 1).⁷

⁴ Antun Jurica, *Lastovo kroz stoljeća*, Lastovo: Matica hrvatska Lastovo, 2001.

⁵ Matične knjige župe Lastovo: knjiga krštenih (1870.-1873.) i knjiga vjenčanih (1870.-1876.) pohranjene su u Arhivu Dubrovačke biskupije, signatura 7.

⁶ U rubriku "napomene" u lastovsku matičnu knjigu rođenih upisivali su se podaci o djeci koja su krštena kod kuće zbog opasnosti od smrti, datum smrti djeteta, kao i podaci o primaljama (*levatrice publica*) koje su prisustvovala porodu. Primalja Marija Mihoć prisustvovala je najvećem broju lastovskih poroda. Također u rubriku "napomene" upisivani su podaci o nezakonitoj djeci koja su odvedena u sirotište. Tako je, primjerice, među njima bilo i nezakonito dijete Antonije Čengije koje je odvedeno u sirotište u Dubrovnik.

⁷ Veći broj živorođene ženske djece u odnosu na živorođenu mušku djecu na Lastovu traži teorijsko obrazloženje. Kad bi se struktura stanovništva oblikovala samo pod utjecajem diferencijalnog nataliteta, onda bi broj muškaraca

Tablica 1. Broj i spolna struktura krsnih kumova u župi Lastovo (1870.-1873.)

Godina	Broj rođenih			Kumovi											
	Ukupno	M	Ž	Ukupno				Muške djece				Ženske djece			
				Ukupno	M	Ž	Udio žena (%)	Ukupno	M	Ž	Udio žena (%)	Ukupno	M	Ž	Udio žena (%)
1870.	25	6	19	49	24	25	51,0	11	5	6	54,5	38	19	19	50,0
1871.	39	18	21	76	39	37	48,7	34	18	16	47,1	42	21	21	50,0
1872.	27	11	16	54	27	27	50,0	22	11	11	50,0	32	16	16	50,0
1873.	32	14	18	63	32	31	49,2	28	15	13	46,2	35	18	17	48,6
<i>Ukupno</i>	123	49	74	242	122	120	50,4	95	49	46	48,4	147	74	73	49,7

U 18. i 19. stoljeću u nekim se talijanskim regijama snažno proširila praksa uzimanja samo jednoga kuma (čak do 99% slučajeva).⁸ Međutim, na Lastovu su se i dalje striktno poštivale preporuke Tridentskoga koncila,⁹ pa je svako dijete imalo dva kuma. Jedini su izuzetak slučajevi kada su djeca krštena ubrzo po rođenju zbog opasnosti da neće poživjeti, a krsna kuma bila bi im primalja ili župnik.¹⁰

Prema spolu bio je podjednak udio krsnih kumova i kuma (grafikon 2). Pravilo o dva kuma različita spola u potpunosti je poštovano pri krštenju djevojčica (grafikon 3), dok je kod dječaka blaga prevaga u korist muških kumova (grafikon 4).

Uz vrlo mala odstupanja, ta se praksa podudara s rezultatima istraživanja Vedrana Stojanovića i Nelle Lonza za Dubrovnik 1770. godine, koji su utvrdili da je svako dijete

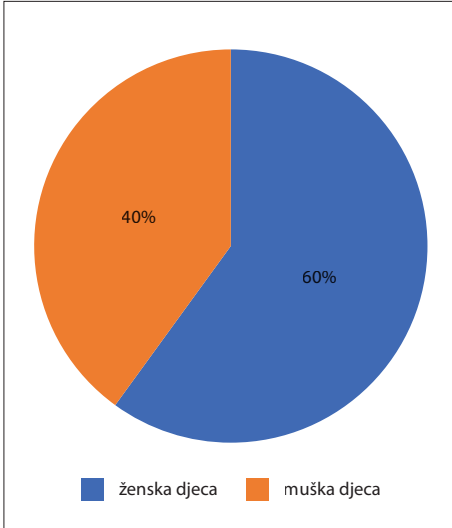
navisivao broj žena. Međutim, već od dojenačke dobi mortalitet muškaraca veći je od mortaliteta žena (Alica Wertheimer-Baletić, *Stanovništvo i razvoj*, Zagreb: MATE, 1999., 336-344). Uz navedeno u slučaju stanovništva Lastova treba imati u vidu da se radi o naseljima s relativno malim brojem stanovnika i malim brojem godišnjih rođenja. Zbog toga analitički nalazi mogu odstupati od teorijski utvrđenih zakonitosti u biološkim strukturama stanovništva. Slični nesrazmjeri u broju živorođene muške i ženske djece utvrđeni su u hercegovačkoj župi Gradac. Tako je 1814. godine rođeno 3 ženske i 11 muške djece, 1827. godine 20 ženske i 8 muške djece, 1843. godine 13 ženske i 5 muške djece, 1853. godine 24 ženske i 15 muške djece i 1868. godine 18 ženske i 8 muške djece. Antun Koncul, *Od mora do Mramora: stanovništvo Graca u Hercegovini*, Zagreb - Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku (2018.), 104-109, Tablica 43. Spolna struktura rođenih u župi Gradac 1709.-1918.

⁸ Guido Alfani, *Fathers and Godfathers. Spiritual Kinship in Early-Modern Italy*, London: Routledge, 2009., 210.

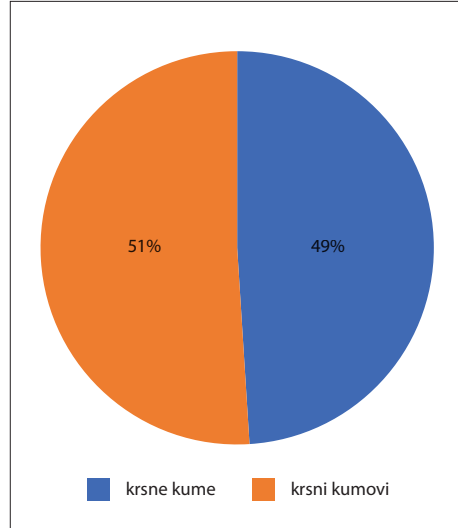
⁹ Guido Alfani, Vincent Gourdon i Agnese Vitali, "Social Customs and Demographic Change: The Case of Godparenthood in Catholic Europe", *Journal for the Scientific Study of Religion* 51/3 (2012.), 482-504.

¹⁰ Prema matičnim knjigama župe Lastovo babica je krstila dijete i ujedno bila kuma Antoniju Mihoću, Petru Antici i Mariji Đivanović, dok je župnik bio kum Petru Kučariću.

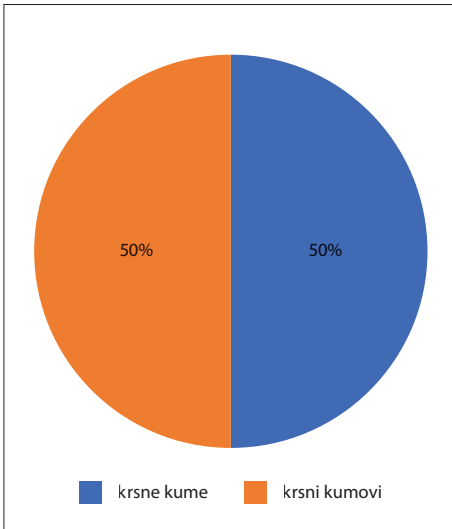
Grafikon 1. Spolna struktura krštene djece u župi Lastovo (1870.-1873.)

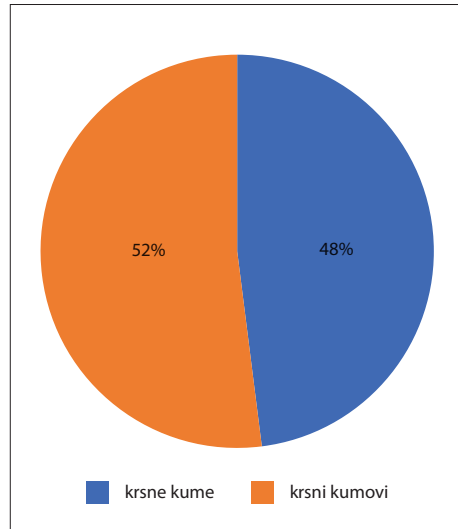
Grafikon 2. Spolna struktura krsnih kumova/kuma (1870.-1873.)

Grafikon 3. Spolna struktura krsnih kumova ženske djece (1870.-1873.)

Grafikon 4. Spolna struktura krsnih kumova muške djece (1870.-1873.)

imalo jednoga kuma i jednu kumu, točno prema preporukama Tridentskoga koncila.¹¹ Međutim, običaji su se na Lastovu s vremenom promijenili i odstupili od pravila kuma i kume. Prema istraživanjima Marka Rašice i Ljiljane Marks, temeljenima na usmenoj predaji i sjećanju kazivača, na otoku je početkom 20. stoljeća svako dijete imalo dva krsna kuma muškog spola, a kasnije su ponovno uvedeni kumovi oba spola, kojih je moglo biti i više od dvoje.¹² Zabilježen je i jedan slučaj da je kumovao bračni par: Bartul i Marija Antica bili su kumovi na krštenju Antunu Krmenku 22. listopada 1873. godine.

Na Tridentskom koncilu donesene su preporuke da dijete treba krstiti čim prije, a određivanje roka u kojem će se obred obaviti prepušteno je lokalnim biskupijama. Kućno krštenje bilo je strogo zabranjeno, osim kada je dijete bilo u životnoj opasnosti.¹³ Tijekom 18. i 19. stoljeća djeca su se u europskim zemljama većinom krstila u razdoblju od sedam dana od rođenja, a rjeđe kasnije.¹⁴ Slično je bilo u Imotskoj krajini, zapadnoj Hercegovini i na otoku Braču, gdje su krštenja obavljana uglavnom tjedan dana nakon rođenja.¹⁵ Međutim, krštenja su na Lastovu obavljana obično na sami dan rođenja ili prvi dan nakon toga. Od ukupno 123 djece rođene na Lastovu između 1870. i 1873., na dan rođenja kršteno je njih 30 (24,39%). Većina djece krštena je dan nakon rođenja (44 ili 35,77%). Njih 18 ili 14,63% kršteno je drugi dan nakon rođenja, treći dan ih je kršteno 5 (4,07%), dok je na ostale dane kršteno 26 djece (21,14%) (grafikon 5).

Ako je dijete bilo u životnoj opasnosti, sukladno odredbama kanonskog prava krštenje se ipak obavljalo odmah po rođenju (takozvano krštenje *urgente mortis periculo vel alia cogente necessitate*).¹⁶ U lastovskim matičnim knjigama u proučavanom razdoblju zabilježeno je samo 11 (8%) takvih krštenja novorođenčeta (grafikon 6).

Ako je dijete bilo u smrtnoj opasnosti, mogao ga je krstiti bilo tko, a najčešće je to bila primalja, koja je istodobno preuzimala i ulogu kume.¹⁷ Takva je praksa zabilježena i u Konavlima, a primalja ili dojilja dijete bi krstile tako što bi mu dale ime i poškropile

¹¹ Vedran Stojanović i Nella Lonza, "Krsna kumstva u Dubrovniku 18. stoljeća: djeca, roditelji i kumovi kao čvorovi društvenih mreža", *Analiz Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54/2 (2016.), 304.

¹² M. Rašica i Lj. Marks, "Kumstva na otoku Lastovu u 19. i 20. stoljeću", 545, 568.

¹³ Guido Alfani i Vincent Gourdon, "Fêtes du baptême et publicité des réseaux sociaux en Europe occidentale: Grandes tendances de la fin du Moyen âge au XXe siècle", *Annales de démographie historique* 117/1 (2009.), 165; Ariana Viočić-Koprivec i Nenad Vekarić, "Krsni i vjenčani kumovi katolika u Dubrovniku (1870-1871)", *Analiz Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54/2 (2016.), 334-335.

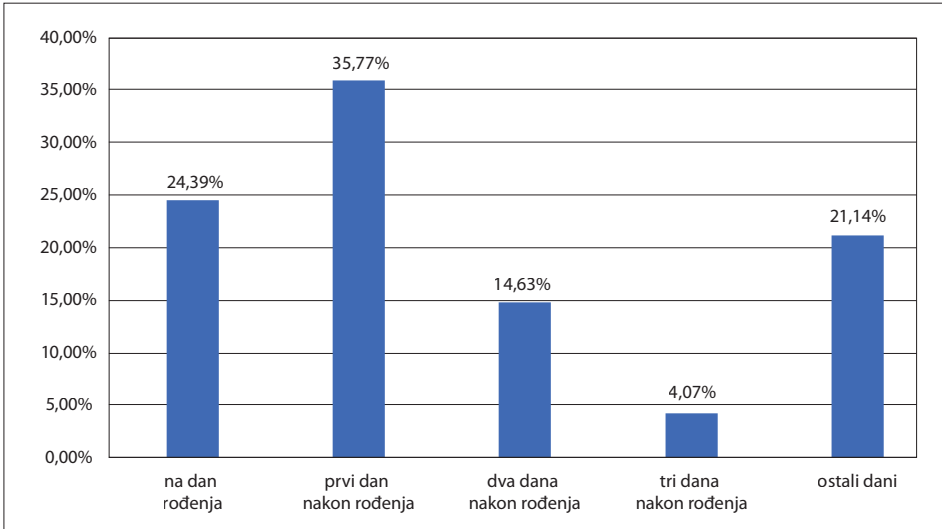
¹⁴ Vincent Gourdon, "Les pratiques du baptême à Paris et à Rome au XIXe siècle", *Popolazione e Storia* 2 (2006.), 20.

¹⁵ Dinka Alaupović-Gjeldum, "Običaji životnog ciklusa u Imotskoj krajini i zapadnoj Hercegovini, od konca XIX. stoljeća do Drugog svjetskog rata", *Etnologica Dalmatica* 8 (1999.), 153; Josip Miličević, "Narodni život i običaji na otoku Braču", *Narodna umjetnost* 11-12/1 (1975.), 399-460.

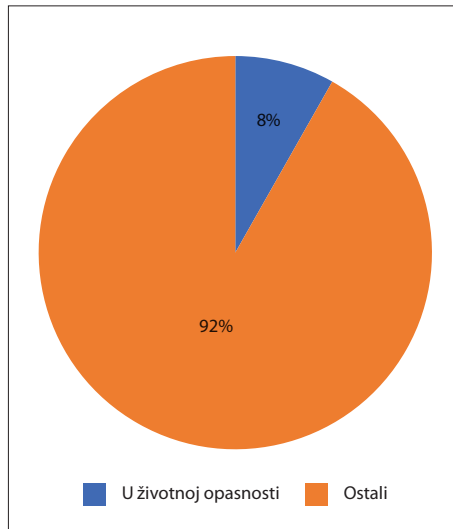
¹⁶ G. Alfani, *Fathers and Godfathers. Spiritual Kinship in Early-Modern Italy*, 174.

¹⁷ Kristijan Juran, "Stanovništvo Murtera u 18. stoljeću i početkom 19. stoljeća. Građa iz matičnih knjiga 1718.-1815.", *Povijesni prilozi* 25 (2003.), 235; Rina Kralj-Brassard, Irena Ipšić i Ivana Lazarević, "The Godparents' Network of the Dubrovnik Foundlings" *Annales de démographie historique* 2 (2015.), 161-185.

Grafikon 5. Udio krštene djece u župi Lastovo (1870.-1873.) prema intervalu krštenja u odnosu na dan rođenja

Grafikon 6. Udio krštene djece u životnoj opasnosti u župi Lastovo (1870.-1873.)

ga maslinovom grančicom i svetom vodom. Ako bi dijete ozdravilo odnosno preživjelo, svećenik bi ponavljao obred u crkvi, ali bez polijeivanja krštenom vodom.¹⁸ Slično je utvrdio i Slaven Bertoša za Pulu, gdje je do dopune ceremonije u crkvi moglo proći i više godina.¹⁹ U dva lastovska slučaja kršteno je dijete doista umrlo na dan rođenja.²⁰

Najviše se kumova na krštenju, njih 105 (86%), u toj ulozi našlo samo jednom, dok je zamjetno da je manje osoba kumovalo dva (8%) ili tri puta (6%). Višekratni krsni kumovi daleko su češće bili muškarci nego žene (tablica 2). Među višekratnim kumovima i kumama bilo je osoba različitog društvenog statusa, od težaka do posjednika i obrtnika.

Tablica 2. Višekratna krsna kumstva u župi Lastovo

Godina	Broj krsnih kumova	Broj krsnih kumova													
		Krsni kumovi koji su kumovali							Krsne kume koje su kumovale						
		Ukupno	Jednom	Udio (%)	Dvaput	Udio (%)	Tripot	Udio (%)	Ukupno	Jednom	Udio (%)	Dvaput	Udio (%)	Tripot	Udio (%)
1870.	49	24	22	92	2	8	0	0	25	21	84	3	12	1	4
1871.	76	39	36	92	1	3	2	6	37	30	81	6	16	1	3
1872.	54	27	21	78	3	11	3	11	27	23	85	4	15	0	0
1873.	63	32	26	82	4	12	2	6	31	25	81	5	16	1	3
<i>Ukupno</i>	242	122	105	86	10	8	7	6	120	99	83	18	15	3	2

Krajem 18. i početkom 19. stoljeća u Europi se kumovi djeteta sve više počinju birati iz obiteljskoga kruga.²¹ Tako je, primjerice, u Francuskoj u 17. stoljeću ne više od 10% kumova birano iz obiteljskoga kruga, a u 19. stoljeću taj je udio porastao na 40%.²²

¹⁸ Jovan Vukmanović, *Konavli. Antropogeografska i etnološka ispitivanja*, Beograd: SANU, 1980., 210; A. Viočić-Koprivec i N. Vekarić, "Krsni i vjenčani kumovi katolika u Dubrovniku (1870-1871)", 337-339.

¹⁹ Slaven Bertoša, *Život i smrt u Puli. Starosjeditelji i doseljenici od 17. do početka 19. stoljeća*. Pazin: Skupština udruga Matice hrvatske Istarske županije, 2002., 34, 41; A. Viočić-Koprivec i N. Vekarić, "Krsni i vjenčani kumovi katolika u Dubrovniku (1870-1871)", 338.

²⁰ Prvom je djetetu kum bio župnik Petar Kučarić, a primalja je bila kuma izvanbračno rođenoj Mariji Đivanović.

²¹ G. Alfani, V. Gourdon i A. Vitali, "Social Customs and Demographic Change: The Case of Godparenthood in Catholic Europe", 482-504.

²² Marija Mogorović Crljenko, "Libertatum et dispensationum matrimonialium: knjige ženidbenih oprosta i dozvola za vjenčanje Porečke biskupije u prvoj polovici 17. st." u: *Bertošin zbornik*, 2, ur. Ivan Jurković, Pula-Pazin: Sveučilište Jurja Dobriće i Državni arhiv u Pazinu, 2013., 323; D. Vučijević i I. Lazarević, "Mreža kumova u Blatu i Pupnatu na otoku Korčuli u drugoj polovici 19. stoljeća", 492.

Prema usmenoj predaji, u novije su vrijeme kumovi na Lastovu birani među rodbinom i bliskim prijateljima.²³ Međutim, nije moguće utvrditi koliko se često ranije srodnike biralo za kumove, jer se srodstvo upisivalo samo rijetko,²⁴ a fond prezimena je uzak, pa se zaključci o rodbinskim vezama ne mogu izvesti bez širega genealoškog istraživanja. Zbog relativno uskog obuhvata istraživanja nije bilo moguće utvrditi je li se poštovao običaj, poznat iz usmene predaje, da svjedoci na vjenčanju budu i krsni kumovi prvorodenom djetetu tog bračnog para.²⁵

Zabilježen je slučaj da je Ivanu-Antunu Jurici kuma bila majčina sestra Petrunjela Ipčević. Češće su zabilježeni slučajevi kad je kuma bila baka, kao pri krštenju Marije Antoneti Corsano, kojoj je kuma bila krojačica Marija Tomašin, baka po majci. U nekim su slučajevima bake bile kume unučadi i po sinu i po kćeri. Na primjer, Marija Đivoje kumovala je Ani-Mariji Sangaletti, unuci po kćeri, ali i unuci po sinu, Mariji Ani Đivoje, kojoj je kum bio djed po majci. Jaka Glumac kumovala je dva puta kao baka po majci: kći Katarina Glumac izabrala ju je za kumu svome sinu Antoniju Luju Kuljencu, a kći Antonija Glumac za kumu svojoj kćeri Antoniji Jaki Fantela. U nekim slučajevima unuci dobivaju i ime po baki koja je bila kuma, npr. Ivana Marija Dražinić po baki s majčine strane Ivani Kvilin. U svega dva zabilježena slučaja kuma je bila baka po ocu: Marija Radovanović, posjednica, kumovala je unuci Mariji Petronjeli Radovanović, koja je dobila ime po majci i baki. Težakinja Katarina Sangaletti bila je kuma unuci Katarini Mariji Sangaletti, također imenovanoj u njezinu čast. Gornji podaci potvrđuju usmenu predaju o čašćenju baka i djedova nadijevanjem njihova imena djetetu.²⁶ U slučaju djevojčice Kate Marije, kćeri Antonija Fantele i Marije Ivelja, ime je bilo nadjenuto po majci i baki, a možda i po blagdanu jer je rođena 29. studenoga, nakon blagdana svete Kate.

Kod krštene djece češće se javljaju kumovi u srodstvu s djetetom po majčinoj strani. Osim gore navedenih slučajeva dvaput su kumovi bili ujaci: težak Ivan Sangaletti bio je kum Mariji Antoniji Paskvić, a težak Ivan Šantić Antoniju Floriju Ivelji.

Na Lastovu su se muškoj djeci na krštenju davala dva imena, ponekad tri, a rjeđe samo jedno. Ako je muško dijete imalo dva ili tri imena, jedno je često bilo ime kuma ili ime oca. Kod davanja ženskih imena slika je gotovo identična. Djevojčice su imale uglavnom dva imena, ponekad tri, dok im se jako rijetko davalo samo jedno ime.²⁷ Kod njih je jedno od dva imena često bilo ime majke, a bilježe se slučajevi da su imale ime majke i kume.²⁸

²³ M. Rašica i Lj. Marks, "Kumstva na otoku Lastovu u 19. i 20. stoljeću", 545.

²⁴ Tako su Katarini Ani Ortika krsni kumovi bili djed s majčine strane Ivan Radovanović i baka s očeve strane Katarina Ortika. Mariji Luciji Čučević kuma je bila baka po majčinoj strani Marija Lešić. Antoniji Mariji Grugurević kum je bio djed s majčine strane Petar Mato Susović.

²⁵ M. Rašica i Lj. Marks, "Kumstva na otoku Lastovu u 19. i 20. stoljeću", 545.

²⁶ M. Rašica i Lj. Marks, "Kumstva na otoku Lastovu u 19. i 20. stoljeću", 546.

²⁷ Prema matičnim knjigama župe Lastovo jedno su ime imale samo tri od 74 djevojčice rođene između 1870. i 1873.

²⁸ Jedan od primjera je Ana Marija Čučević. Ime je dobila po majci Ani i kumi Mariji Antici. Isto tako, prema matičama rođenih župe Lastovo u razdoblju od 1870. do 1873. bilo je 37 krštenih djevojčica koje su dobile ime po majci.

Međutim, neka su imena bila ionako osobito popularna, pa je nemoguće razabrati je li ime dano po nekome ili se imena slučajno podudaraju. Marija je ime koje se najviše davalo djevojčicama kao jedino ili prvo ime (39,2%). Ime Marija prisutno je često i kao drugo ime u nizu osobnih ženskih imena u 25,7% slučajeva, npr. Antonija Marija, Lucija Marija.

Tablica 3. Broj muške i ženske djece čije se ime podudara s imenom krsnoga kuma/kume u župi Lastovo (1870.-1873.)

Godina	Broj kumova			Ime kuma istovjetno imenu djeteta					
	Ukupno	M	Ž	Ukupno	Udio (%)	M	Udio (%)	Ž	Udio (%)
1870.	49	24	25	10	20,41	0	0	10	40
1871.	76	39	35	11	14,47	4	10,26	7	20
1872.	54	27	29	11	20,37	5	18,52	6	20,69
1873.	63	32	31	14	22,22	5	15,63	9	29,03
<i>Ukupno</i>	242	122	120	46	19,01	14	11,5	32	26,60

Tablica 4. Slučajevi podudaranja prezimena kuma i djetetova oca/majke u župi Lastovo (1870.-1873.)

Godina	Broj rođenih	Broj kumova	Prezime kuma istovjetno prezimenu djetetova oca/majke			
			Djetetova oca	Djetetove majke	Ukupno	Udio (%)
1870.	25	49	4	5	9	18
1871.	39	76	5	11	16	21
1872.	27	54	4	10	14	25
1873.	32	63	6	4	10	16
<i>Ukupno</i>	123	242	19	30	49	20

Vjenčani kumovi

Tridentski koncil je 1563. godine uspostavio precizna pravila za sklapanje braka i uvjete da bi on po kanonskom pravu bio valjan.²⁹ Brak se sklapao javno, pred svećenikom, uz prisutnost dva ili tri svjedoka, a župnici su morali javno oglasiti zaručnike na tri

²⁹ Iako je Lateranski koncil iz 1215. godine odredio postupak sklapanja braka, njegovu javnost, kao i prethodnu objavu namjere vjenčanja kako bi se isključile eventualne zapreke, te se odluke mladenci često nisu pridržavali. D. Vučijević i I. Lazarević, "Mreža kumova u Blatu i Pupnatu na otoku Korčuli u drugoj polovici 19.stoljeća", 494. Odlukom Tridentskoga koncila obred vjenčanja detaljno je reguliran, uvedena je javna ceremonija te obvezna prisutnost župnika na ceremoniji vjenčanja. Matija Berljak, *Kanonski oblik ženidbe. Povijesni razvoj - Zakonik kanonskog prava*, Zagreb: Glas Koncila, 1983., 104, 199; Marija Mogorović Crljenko, *Druga strana braka: nasilje i legitimost u (izvan) bračnim vezama na području Porečke biskupije u prvoj polovici 17. stoljeća*, Zagreb: Srednja Europa, 2012., 77.

uzastopne mise.³⁰ U Kraljevini Dalmaciji u 19. stoljeću sklapanje braka bilo je uređeno i austrijskim zakonima temeljenim na katoličkom crkvenom pravu.³¹

U Lastovu je između 1870. i 1876. sklopljen 61 brak. Najviše je brakova sklopljeno 1872. godine kada se vjenčalo 17 parova, dok je sljedećih godina (1873., 1874. i 1875.) zabilježen lagani pad broja vjenčanja te su 1874. godine sklopljena samo dva braka (tablica 6).

Prema maticama vjenčanih, vjenčanja su se na Lastovu najčešće održavala nedjeljom (37,70%), a najrjeđe četvrtkom (4,92%) i petkom (6,56%), dok su prilično ravnomjerno bili zastupljeni ostali dani u tjednu (tablica 5). Odabir nedjelje za dan vjenčanja potvrđen je i u usmenoj predaji.³² Preferiranje nedjelje kao vjenčanog dana utvrđeno je i za Dubrovnik u istom razdoblju (39,62%).³³ Međutim, takav običaj nije bio svugdje rasprostranjen. U 19. stoljeću u Dalmaciji i Hercegovini preko polovice vjenčanja održano je ponedjeljkom (54,45%), a četvrtina nedjeljom (23,56%).³⁴ U Istri se krajem 19. i početkom 20. stoljeća najviše brakova sklapalo srijedom (36%) i subotom (35%), a znatno manje nedjeljom (2,2%), dok se nijedno vjenčanje nije održalo u petak zato što se smatralo da taj dan simbolizira muku Isusa Krista i da je stoga neprimjeren za vjenčano slavlje.³⁵

Velikom većinom osobe nisu prethodno bile u braku, osim u dva slučaja ponovne udaje udovica.³⁶ U teškim životnim uvjetima udovice su tako mogle postići ekonomsku sigurnost, pogotovo ako su se morale brinuti i za potomstvo.

Na Lastovu je u istraživanom razdoblju bio čvrsti običaj da se za vjenčane kumove uzimaju isključivo muškarci, sa samo jednim izuzetkom s vjenčanom kumom (tablica 6). Isto je pokazalo istraživanje Marka Rašice i Ljiljane Marks za nešto kasnije razdoblje na otoku,³⁷ ali i istraživanja župe Grad u Dubrovniku te slavonske župe Drenovci.³⁸ Običaj da se za kumove na vjenčanju uzimaju isključivo muškarci bilježi se i u Francuskoj, Belgiji, Nizozemskoj i drugim europskim zemljama sve do kraja 19. odnosno početka 20. stoljeća.³⁹

³⁰ M. Mogorović Crljenko, "Libertatum et dispensationum matrimonialium", 324; M. Mogorović Crljenko, *Druga strana braka*, 77; Marinko Marić i Rina Kralj-Brassard, "Od otmice do postelje: kumstva na vjenčanju u župi Ravno u prvoj polovici 19. stoljeća i običajna uloga vjenčanog kuma", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 56/2 (2018.), 455-456.

³¹ Ljiljana Dobrovšak, "Ženidbeno (bračno) pravo u 19. stoljeću u Hrvatskoj", *Croatia Christiana periodica* 29/56 (2005.), 80, 86-87.

³² M. Rašica i Lj. Marks, "Kumstva na otoku Lastovu u 19. i 20. stoljeću", 557.

³³ A. Violić-Koprivec i N. Vekarić, "Krsni i vjenčani kumovi katolika u Dubrovniku (1870-1871)", 356.

³⁴ Maja Šunjić, "Prirodno kretanje stanovništva Komina na kraju 18. i u prvoj polovici 19. stoljeća", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 50 (2012.), 368.

³⁵ Danijela Dobljanović, *Demografska slika župe Svetvinčenat od početka 17. do početka 19. stoljeća*, doktorska disertacija, Zagreb, 2013., 117-119.

³⁶ To su bile Ana Lešić i Ivana Maričević.

³⁷ M. Rašica i Lj. Marks, "Kumstva na otoku Lastovu u 19. i 20. stoljeću", 568.

³⁸ A. Violić-Koprivec i N. Vekarić, "Krsni i vjenčani kumovi katolika u Dubrovniku (1870-1871)", 367; Ankica Džono Boban i Irena Ipšić, "Krsni i vjenčani kumovi župe Drenovci (1870-1871)", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 56/2 (2018.), 529.

³⁹ A. Violić-Koprivec i N. Vekarić, "Krsni i vjenčani kumovi katolika u Dubrovniku (1870-1871)", 335-357.

Tablica 5. Dan održavanja vjenčanja na Lastovu (1870.-1876.)

Dan u tjednu	Ceremonija vjenčanja	
	Broj	Udio (%)
Ponedjeljak	8	13,11
Utorak	7	11,48
Srijeda	9	14,75
Četvrtak	3	4,92
Petak	4	6,56
Subota	7	11,48
Nedjelja	23	37,70
<i>Ukupno</i>	61	100

Tablica 6. Broj i spolna struktura vjenčanih kumova na Lastovu (1870.-1876.)

Godina	Broj vjenčanja	Kumovi		
		<i>Ukupno</i>	Muškarci	Žene
1870.	8	16	15	1
1871.	7	14	14	0
1872.	17	34	34	0
1873.	7	14	14	0
1874.	2	4	4	0
1875.	5	10	10	0
1876.	15	30	30	0
<i>Ukupno</i>	61	122	121	1

Prema dosadašnjim istraživanjima, učestalost odabira vjenčanih kumova povezanih obiteljskim vezama odnosno srodstvom nije bila svugdje jednako rasprostranjena: primjerice, u Puli su se za vjenčane kumove prioriteto birali srodnici, no to nije bilo uobičajeno u Dubrovniku i Konavlima.⁴⁰ Slična je razlika primijećena i između francuskog sjevera i juga.⁴¹

⁴⁰ S. Bertoša, *Život i smrt u Puli. Starosjeditelji i doseljenici od 17. do početka 19. stoljeća*, 60-61; A. Violić-Koprivec i N. Vekarić, "Krsni i vjenčani kumovi katolika u Dubrovniku (1870-1871)", 360.

⁴¹ Vincent Gourdon, "Les témoins de mariage civil dans les villes européennes du XIXe siècle: quel intérêt pour l'analyse des réseaux familiaux et sociaux?", *Histoire, économie & société* 27/2 (2008.), 70-71, prema A. Violić-Koprivec i N. Vekarić, "Krsni i vjenčani kumovi katolika u Dubrovniku (1870-1871)", 358.

Tablica 7. Broj slučajeva s istim prezimenom kuma i bračnog partnera na Lastovu (1870.-1876.)

Godina	Broj vjenčanja	Broj kumova	Prezime kuma istovjetno prezimenu ženika/nevjeste			
			<i>Ukupno</i>	Udio (%)	Ženika	Nevjeste
1870.	8	16	2	13	1	1
1871.	7	14	1	7	1	0
1872.	17	34	5	15	3	2
1873.	7	14	1	7	0	1
1874.	2	4	0	0	0	0
1875.	5	10	1	10	0	1
1876.	15	30	3	10	2	1
<i>Ukupno</i>	61	122	13	10	7	6

Istraživanja su pokazala da su na otoku Lastovu u 20. stoljeću vjenčani kumovi obično birani među članovima obitelji i bliskim prijateljima, najčešće među braćom.⁴² Međutim, zapisi u matičnim knjigama iz 19. stoljeća ne otkrivaju takvu praksu, jer vrlo rijetko bilježe srodničke odnose i to samo onda kada je kum bio djed. Od sedam zapisanih slučajeva, mladenkin je djed bio kum tri puta, a mladoženjin četiri puta. Opširna genealoška istraživanja koja bi, između ostaloga, potvrdila da je u spomenutim slučajevima odabran djed jer nije bilo živuće braće nisu provedena.

Na temelju matica vjenčanih na Lastovu evidentno je da je prvi vjenčani kum i mladoženje i nevjeste biran među osobama istog ili višeg socijalnog statusa, dok se za drugog kuma obično berala osoba socijalnog statusa sličnog mladencima (grafikoni 7 i 8).

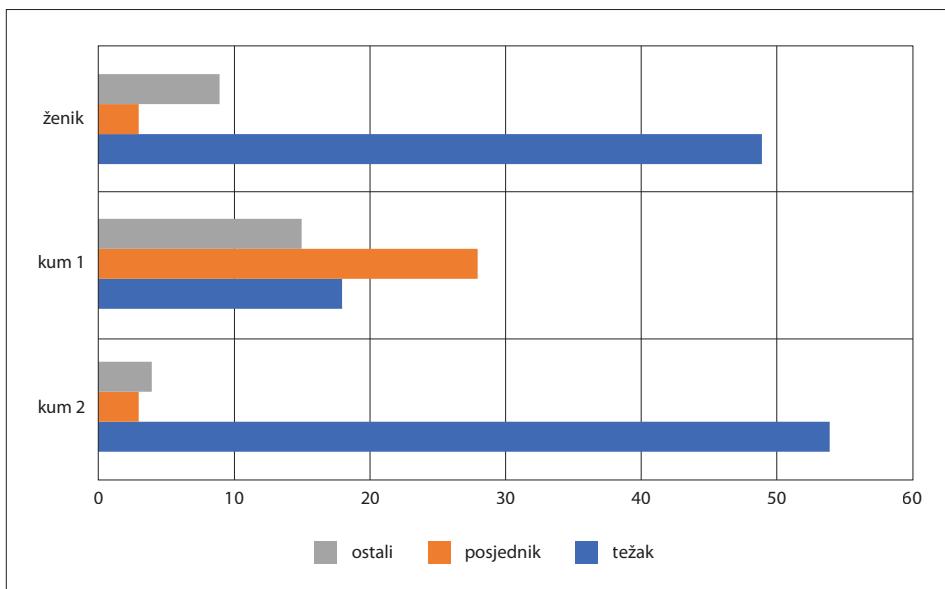
Tablica 8. Višekratna vjenčana kumstva na Lastovu (1870.-1876.)

Broj vjenčanih kumova	Višekratna kumstva				
	Kumovi				
	<i>Ukupno</i>	Jednom	Dvaput	Od tri do pet puta	Više od pet puta
122	50	41	2	3	4

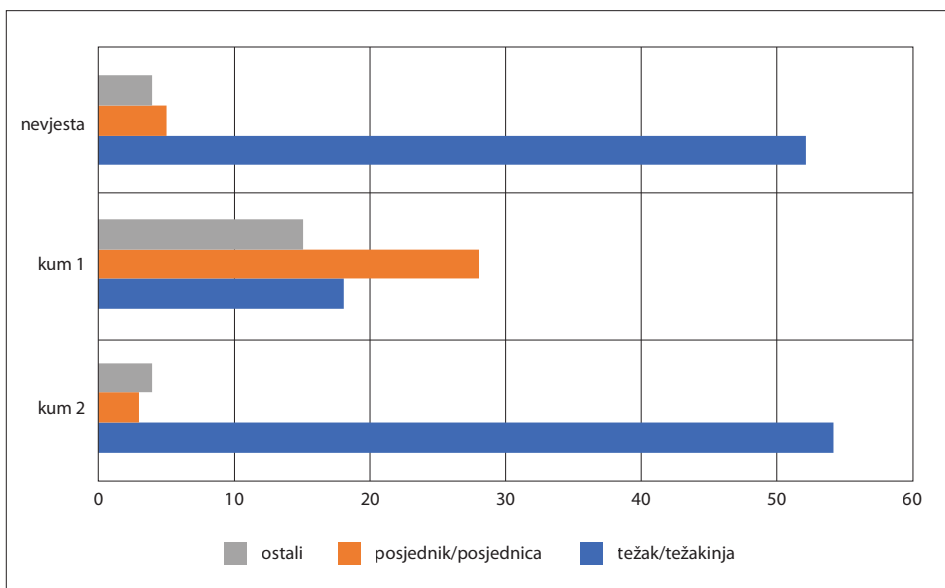
Prema maticama vjenčanih na Lastovu je u promatranom razdoblju težak Antonio Šantić bio drugi kum četrdeset puta, a težak Ivan Šantić osam puta. U svojstvu prvoga kuma posjednik Ivan Dražinić javio se jedanaest puta, posjednik Nikola Fantela devet

⁴² M. Rašica i Lj. Marks, "Kumstva na otoku Lastovu u 19. i 20. stoljeću", 553-554.

Grafikon 7. Društveni položaj vjenčanih kumova i ženika u župi Lastovo (1870.-1876.)

Grafikon 8. Društveni položaj vjenčanih kumova u župi Lastovo (1870.-1876.)

puta, obrtnik Vito Rešić šest puta, a posjednik Luka Hropić pet puta. Ivan Dražinić i Antun Šantić bili su osam puta zajedno kumovi na istom vjenčanju, a Nikola Fantela i Antun Šantić šest puta. Od šest kumovanja, Vito Rešić bio je pet puta kum s Antunom Šantićem.

Tablica 9. Višekratna krsna i vjenčana kumstva u župi Lastovo (1870.-1873.)

Broj krsnih kumova	Broj vjenčanih kumova	Broj kumova koji se javljaju i kao krsni i kao vjenčani kumovi
242	78	20

Devetnaest vjenčanih kumova bili su i krsni kumovi, a to su: Antun Šantić, Ivan Dražinić, Nikola Fantela, Ivan Šantić, Vito Rešić (obrnik), Luka Hropić, Antun Antica, Kristo Lucijanić, Bartol Antica (župnik), Mateo Paskvić, Antun Hropić, Marko Batistić, Ivan Šagor, Luka Antica, Ambrozio Đivoje, Bartol Ivelja, Ivan Lešić, Nikola Kurelja i Antun Tomašin (tablica 8 i 9). Na Lastovu se nešto kasnije jasno bilježi običaj da se vjenčanoga kuma bira za kuma prvorođenog djeteta.⁴³

Među osobama biranim za vjenčanoga kuma ističe se Antun Šantić. Za taj su izbor očito zaslužne njegove karakterne osobine jer je pripadao težačkom sloju.

Zaključak

Analizirajući matične knjige rođenih u razdoblju od 1870. do 1873. i matične knjige vjenčanih u razdoblju od 1870. do 1876. u župi Lastovo utvrdile smo sljedeće:

1. U skladu s preporukama Tridentskoga koncila, a zbog visoke smrtnosti novorođenčadi, krštenja su se na otoku Lastovu obavljala ubrzo nakon rođenja: više od polovice djece kršteno je na sam dan rođenja ili na sljedeći dan. Iz nužde je kršteno 8% lastovske djece.
2. Prilikom obreda krštenja sva su lastovska djeca sukladno preporukama Tridentskoga koncila imala dva kuma. Iznimka su krštenja u životnoj opasnosti, kada su obično kumovali svećenik ili primalja.
3. Uz samo dva izuzetka kada su oba kuma bila muškarci, svako je dijete imalo po dva krsna kuma različitog spola, što se podudara sa zahtjevima Tridentskoga koncila.
4. I djevojčice i dječaci na krštenju su dobivali obično dva imena, ponekad tri, a iznimno jedno ime.
5. Imena su se na otoku Lastovu davala po roditeljima ili kumovima. Budući da srodstva nisu upisana u matične knjige, ne može se ispitati davanje imena po daljoj rodbinskoj vezi.

⁴³ M. Rašica i Lj. Marks, "Kumstva na otoku Lastovu u 19. i 20. stoljeću", 545-546.

6. Na otoku Lastovu udio izvanbračne djece iznosio je 4%. Iako ih očevi nisu priznali, djeca su bila krštena i imala su dva kuma.

7. Prema podacima iz matica vjenčanih župe Lastovo, obredu vjenčanja svjedočila su u pravilu dva muška kuma.

8. Zbog pretežno težačkog stanovništva mreža kumstva na otoku Lastovu povezivala je osobe jednakog društvenog položaja (horizontalna mreža kumstava). Utjecaj materijalnoga kriterija na izbor kuma nije potvrđen.

9. U župi Lastovo postojao je u tom razdoblju omiljeni vjenčani kum, Antun Šantić. Bez obzira na to što je pripadao težačkom sloju, bio je izabran za kuma četrdeset puta.

GODPARENTS AND MARRIAGE WITNESSES ON THE ISLAND OF LASTOVO, 1870-1876

SANJA LOZANČIĆ AND LADA LOZANČIĆ

SUMMARY

This article is the outgrowth of the research project "Social trends and networks based on the analysis of parish registers and notary records" conducted within the doctoral programme "History of Population" of the University in Zagreb and the University in Dubrovnik. Selected from among 15 communities encompassed by this research is a relatively isolated rural community of the remote island of Lastovo. The research is based on the analysis of baptism registers in the period 1870-1873, and marriage registers of the Parish of Lastovo from 1870 to 1876. Analysed are the customs pertaining to the choice of godparents and marriage witnesses, their number, sex and social status, interval between birth and baptism, proportion of emergency baptisms, proportion of baptisms of illegitimate children, number of names and naming patterns at baptism, along with repeated godparenthoods.

The research has shown that in the period under analysis the recommendations of the Council of Trent were observed on Lastovo as regards the day of baptism and number of godparents, as well as the number of persons witnessing marriage. Emergency baptism was administered in 8% of Lastovo children, while over one half of the newborn were baptised on the day of birth or the following day. Almost all children had two godparents, a godfather and godmother, except in emergency baptisms, when the priest or midwife acted as godparent. Both male and female children were given two names at baptism, even three, and rarely one, after the parents or godparents. Illegitimate children, of whom there were 4 among the 123 baptised, had two godparents at baptism, like the children born in wedlock.

Lastovo marriages were most frequently held on Sundays (37.7%), and least frequently on Thursdays (4.92 %) and Fridays (6.56 %). Marriage ritual was usually witnessed by two male witnesses. The most popular marriage witness was a labourer Antun Šantić, who acted as witness on 40 out of 61 occasions.

Godparent and witness network on the island of Lastovo mainly developed among the persons of equal social status in a traditional rural community void of distinctive stratification.